

ցրնեն, հետեւապէս չիք ձեռք համար հանգիստ : Չեր ըրած խաբէրացու թիւնը, որով Ազգ մի ուղջն կը խաբէք, օգտակար լինիլ խոստանալով, ձեր ուսուցած անբարոյականութիւնը և հաւատաւրացութիւնը, պիտի տանջեն անշուշտ զձեզ յաւիտեանս և չիք այնուհետեւ ձեզ փրկութիւն. ասոր առաջին առնելու ուրիշ հնարք չկայ. բայց միայն թողուլ և ՚ի բաց հեռանալ յայտպի ընթացից, ուղղուել և ճշմարտութեամբ օգտակարին ծառայել : Աւստի եթէ ընդհանուր Ազգի մը օգուտը ազգեցութիւն չունէր ձեր խղճին, եթէ մարդկութեան, ազգութեան և հայրենեաց սէրը չներգործէր ձեր սրտին վրայ, և եթէ մինչեւ հիմայ ձեզ համար գրուածներն ու խօսուածները չեն շարժեր զձեզ յետս կալ, գոնեա՛ ձեր անձին համար ձեր կենաց հանգստութեան ու բարոյութեան համար, զգոյշ կացէք և հաճեցէք փոխել սոյն ընթացքը : Այս իմացէք, որ եթէ ամենքը խաբուին, աշխարհ ամենայն առ ժամանակ մի ձեզ աշակերտի, այսու ամենայնիւ կայ ժամանակ, որ պիտի զձեզ դատապարտել իբր չար ու անմարդասէր մատնիչներ, ժամանակը ո՛չ ՚ի ձէնջ և ո՛չ ձեզի պէսներու խմբերէ չխաբուիր, ժամանակը կայ կ'ըսեմ, որ ներողութիւն և գթութիւն չգիտեր, որ ինչ պէս վարձատրութեան, նոյնպէս սրատու հասելու մէջ անկշիռ է, ժամանակը զձեզ և ձեր գործքերը պիտի դատապարտէ և ձեր այս մեծ չարեաց պիտի փոխարինէ անշուշտ ըստ արժանւոյն, եթէ ոչ այսօր, գոնեա՛ վաղը, և եթէ ոչ վաղը, այլ անպատճառ ապագայի մէջ, պիտի կիքէ ձեր թըշուառ անունը՝ Խաբէքայ, Որպաշտութ, Ազգաբնակ և այլն սոյնպիսի անարգ և սատրին մակդիրներով : Վրացէք գոնե՛ք,

որ Ազգի մը բարոյապէս վնասելը, իրաւաբանութեամբ ՚ի խաչ հանելու չափ մեծ մեղք է. Ազգ մի ամբողջ ՚ի մահ մատնել, սոսկալի ոճիր, հետեւապէս հանգերձելոյն մէջ ալ, ձեզ համար Աստուածական Հրէից բաժնէն ուրիշ չը նորհք չկայ : Ինչք Աստուծոյ որդիք էք, և պէտք է որ ձեր սահմանին ու պաշտօնին մէջ մնաք, ապա թէ ոչ միշտ ՚ի կորուստ է ձեր ընթացքը և հանապազ ՚ի մահ յաւիտենական :

Գ . Տ . Յ . Խոմայեցի :
Աշակ . Ժառ . Վարձարանի :

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵՒԻՑ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 9.)

Ի.

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Եկեղեցւոյ Պաշտօնէից տգիտութիւնը թէ իրենց անձին և թէ հաւատացելոց համար որչափ որ վնասակար է և վտանգաւոր, նոյնչափ ալ անգործութիւնը :

Ահա ասարակ ամեն մարդու համար աշխատութիւնը սուրբ պարտաւորութիւն մի է, և անհրաժեշտ կարեւորութիւն. եթէ բնութեան մէջ ամեն բան գործունէութեան և պիտանաւորութեան կը մղուին ըստ իւրաքանչիւր չափու և պայմանի, առաւել եւս մարդը պէտք է մղուի. իսկ ուր անգործութիւն կայ, հոն պիտանաւորութիւն չի կայ. ուրեմն անգործ մարդը անպիտան է և ծանր բեռ մը մարդկային ընկերութեան :

Ամեն մարդ անդատին ՚ի սկզբանէ աշխատութեան սահմանուած է, որով իւր գոյութիւնը կը սրահէ եւ կարողութիւնները զարգացնէ : Ահա

խառութիւն հարկ է մարդուն, ոչ միայն ապրելու, այլ և զգաստ և անմեղ մնալու համար. ինչու որ միտքն ու զգայարանքներն անգործ չեն կրնար մնալ: Ամեն մարդ պատուաւոր վիճակ մի բնութիւնով նոյն վիճակին մէջ իւր չափովը պէտք է աշխատի անխոնջ, անմեղ և արդար՝ միշտ դէպ ի կատարելութիւն գիմելու ճգամբ: Այս անկեղծ ծիգը կըստիպէ զմարդ շարունակ շարժման մէջ լինիլ. և միաբը իւր մասնաւոր գործոյն վրայ յառած և ըզբաղեցուցած լինելով մեղանչելէ ազատ մնալ. մանաւանդ հարկ է որ մարդ ժամանակ չի թողու մեղաց և չար խորհրդոց անձնատուր լինելու, այս կերպով միայն կրնայ վտանգէ ազատ պահել մարդ իւր մարմինն ու հոգին:

Աշխատութիւնը, թողունք որ բընական պարտաւորութիւն է, այլ և աստուածային հրամանաւ ալ վճռուած և պատուիրուած լինելով, ոչ միայն ընդհանրացած այլ և սրբագործուած է. պէտք է աշխատիլ և աշխատութեան պտուղը վայելել, աշխատողն է միայն վարձուց արժանի, առանց աշխատանաց ուտելը գողութիւն է և զրկանք. չաշխատողին ապրիլն անգամ ոճիր է, բընաւ մէկը չէ կարող այս պարտքն ազատ լինիլ և անվնաս կամ անսպասիւ մնալ. քանզի վայրկեան մը բաւական է փորձութեան համար, որ համեստ աշխատանքէ դատարկ գտնէ զմարդ. այն ատեն իսկոյն վրայ կը յարձակի և կը վտանգէ զայն բնապէս ու բարոյապէս:

Անգործ մարդը ծանր բեռն է աշխարհի, վնասակար անդամ մարդկային ընկերութեան, թշնամի և յափշտակիչ հասարակաց աշխատութեան, նըման պիծակներու՝ որ անաշխատ կը յափշտակեն մեղուաց անխոնջ աշխատութեան քաղցր ստուղը, կամ նման վնասակար հեղեղներու, որ երկրագործին

աշխատութեան պատուելու տեղ կը բերեն կը քանդեն և աւերակ կը դարձնեն նորա այնքան խնամք պատրաստած այգին, պարտէզը և կամ սերմանած արտը: Չըկայ վիճակ մի, ուր մարդ ըստիպուած լինի դատարկութեամբ ապրիլ, և արդարութեան առջեւ անբասիր մնալ, բաց ի ծանր հիւանդութեանց և հաշմութեանց ատեն. ուր ոչ միայն չէ կարող աշխատիլ, այլ և օգնութեան կը կարօտի, որուն օգնել ամեն մարդու պարտքն է, քանզի իւր ընկերն է:

Ասոնք բաղմալիւ դարերու փորձով հաստատուած ճշմարտութիւններ լինելով ոչ կրնան հերքուիլ և ոչ ալ երկար փաստերու կարօտ են, քանզի ամենօրեայ փորձերով և կենդանի ապացոյցներով շրջապատուած ենք:

Արդ քանի որ մարդկութեան համար այսպէս է, կեղեցւոյ պաշտօնեայք ալ իբրեւ մարդիկ են թակայ են անշուշտ այս պարտուց, և ազատ չեն երբէք նորա զանցառութեան առթիւ գալիք չարիքներէն. ուրեմն կեղեցուկանն ալ թէ իբրեւ Աստուծոյ արարած, և թէ իբրեւ մարդ՝ պէտք է աշխատի և իրեն յանձնուած պաշտօնը կատարելու համար գործէ. պէտք է շարունակ գործէ. իւր անձը ընտիր կացուցանելու և իւր կեանքը արդարութեամբ վարած և վայելած լինելու համար ներուած չէ իրեն երբէք դատարկ կենալ. հանգիստն անգամ իւր անմեղ զբաղումը պէտք է ունենայ. իսկ իբրեւ Աստուծոյ եկեղեցւոյն պաշտօնեայ, ինչպէս ամեն լաւութեանց մէջ, նոյն պէս և աշխատութեան մէջ իւր անձը, միտքն ու սիրտը սուրբ պահելու, արդարութեամբ ապրելու, հաւատացելոյ օրինակ լինելու համար պէտք է գործէ և սուսուել ևս գործէ, աշխատի անխոնջ և շատ անգամ անբուն: Չը

գիտնալու բան չէ այս վասն զի, թող որ Յիսուս Քրիստոս օրինօք պատուիրած և օրինակով ալ ուսուցած է, այլ և բանականութեան լոյսը ըսել տուաւ երբեմն հեթանոս փիլիսոփայ բանաւտեղծի մը թէ՛ « Հասարակաց վրայ հոգ ու խնամք տանելու պաշտօնն ունեցողն չի վայելը որ գիշերն 'ի լոյս ննջէ »: Հապա դու քեզ համար ի՞նչ պիտի ըսես ո՞վ եկեղեցւոյ պաշտօնեայ որ ոչ թէ միայն գիշերը, այլ և ցերեկն 'ի բուն դատարկ անցընելէ զատ շատ անգամ քնով կը դանդաղիս, կամ դատարկաբանութեամբ և կամ խաղերով ու զբօսանքներով կը զբաղիս, որք չեն վայելեր քեզ, վասն զի քեզ յանձնուած է ժողովրդեան հոգւոյն փրկութեան ամենամեծ հոգը: քու մէկ փոքրիկ զանցառութիւնդ, անզգուշութիւնդ և անհոգութիւնդ կրնայ ժողովրդեան սրտին մէջ անբուժելի վէրքեր բանալ: Սորա ճշմարտութիւնը միթէ չէք տեսնէր ժողովրդեան մէջ ամեն օր, չէք համոզուիր, որ ժողովրդեան գայթակղելոյն, 'ի հաւատս տկարանալուն և շատ անգամ մեծամեծ մեղքերու մէջ ինկնելուն պատճառը դուք էք, ուրկէ ոչ դուք և ոչ այլ որ կարող է հանել:

Եկեղեցւոյ պաշտօնէին չի վայելը դատարկ մնալ. իւր հոգեւոր պաշտաման մէջ յեղգութիւնը իւր քրէական յանցանքն է: Ինչհարէ որ մարդ հոգեւոր պաշտաման մէջ զբաղել ուզէ, և գործ չէ խալ ըսէ, քանզի շարունակ գործելու առիթներ ունի՝ քանի որ ժողովուրդն յաջորդական է, և մէն մի հոգւոյ փրկութիւնն անգամ մեծ խընամոյ և հսկողութեան կը կարօտի. իսկ եթէ լինի որ իրօք իւր յատուկ պաշտօնն ու վիճակը հանապաղ աշխատելու ջափ զբաղումն չի մատակարարեր, (որ անհնար է) սէտք է հոգ տանի և իրեն զբաղելու և հաւատա-

ցելոց օգտին համար գործ գանէ և ան գործ չի կենայ:

Ինչպէս յառաջ ալ ըսինք, մեր պաշտօնն է (Կստուծոյ աւետարանն ու անոր փրկաւետ օրէնքները քարոզել հաւատացելոց և անհաւատից, ուսուցանել զնոսա, մխիթարել, քաջալերել, յանդիմանել, բժշկել զտկարացեալսն 'ի հաւատս և հաստատել, այս գործելու վերայ մտածող անկեղծ և հաւատարիմ պաշտօնէին գործ չի պակսիր: Եւ շարունակ կը զբաղի սուրբ Միքէլիթերցասիրելով, նախնեաց ողջամիտ վարդապետութեանց մէջ յածելով, որովք զաշխարհ աշակերտեցին. կը խոկայ ժողովրդեան վիճակին վերայ, անոնց ախտերը և միտասկար հակա միտութիւնները կը նշմարէ, միշտ ժամանակին կը հասնի ախտից վերայ եւ դեռ հօտին մէջ չի ճարակած՝ դեղն ու դարմանը կը հոգայ, կը խնամէ կը կազդուրէ և կ'ուզէ, նա իւր հօտին մէջ կը ծաւալէ մտաց լոյս և անսրատ վարուց կենսաբոյր անուշատութիւն, և այս ամենը կը յաջողի հեղութեամբ, խոնարհութեամբ, քաղցրութեամբ, սիրով և երբեմն աստուածային օրինաց նախանձախնդրութեամբը վառուած բորբոքած, ու չէ թէ կատաղի կրից բորբոքմամբ, ամբարտաւանութեամբ և անհատական վրէժխնդրութեան վատ ոգւով:

Սորա այնպիսի գործեր են, որովք շարունակ զբաղած կրնան լինիլ եկեղեցւոյ պաշտօնեայք, հովիւք և այն, — Տէր, Հայր սոբբ, Սբաղան, Պետրոսապիս, Աննապապիս, Վիկտոր, — և այլն խոշոր անուններով փոքրիկ սպասաւորներն ու անպիտան ծառայիքը. բայց չի մոռնանք ըսելու որ այդ գործերով ըզբաղելու համար կամք և ձեռնհասութիւն կուզէ. նոցա սոյթմեան անգործութեանց բուն պատճառն անձեռն-

հասութիւնն է , և եթէ ձեռնհասներ ալ կան ամբարտաւանութեամբ կամք և յօժարութիւն չունին , քանզի կը կարծեն , որ իրենց վնասութիւնն ու փառաւորութիւնը անգործ ու դատարկ բազմելով կը լինի , կամ ժողովրդեան մէջ շքեղ և ահաւոր երեւնալով , որ խիստ սխալ է և թերամիտ ողորմելիներ ու սնոտի կարծիք , քանզի իրաւ է , որ ժողովուրդը շատ անգամ այդպիսի չնչին երեւոյթներէ կը շանայ , բայց այնչափը հերիք չը սեպեր , ամենէն տկարամիտն անգամ երբեմն կը դատէ , ու կը դատապարտէ , շատ տեսիլներ , գործեր և փառքեր կարող են ժողովուրդը զարմացնել , բայց չեն կարող նորա ուշքն ու սիրտը միանգամայն գրաւել : Պարտաւոր ենք յիշել , թէ մենք այս պաշտօնին մէջ չի մտած ի՞նչ կը լսէինք և ի՞նչ կը խօսէինք անգործ և դատարկասուն պաշտօնէից վրայ , և կամ ընդհանրապէս ի՞նչ կը պահանջէինք եկեղեցւոյ պաշտօնեայնէրէն , անշուշտ նոյնը և ալ աւելին պիտի խօսին մեր վրայ և պիտի պահանջեն մեզմէ , քանի որ մենք նախապէս արդէն եղածներուն չէինք հաւնիր և կանոններ կը տայինք նոցա :

Ժողովուրդն զմեզ անգործ կուռքեր չինելու համար չէ , որ կը որոշէ , կ'ընտրէ , և երկրաքարշ վիճակէ մը կը հանէ կը բարձրացնէ և իւր վերայ հսկող կը դնէ . այլ հարկաւ ակնկալութիւն մի ունի , տկարութիւն մի , կարօտութիւն մի ունի , և անշուշտ կըս պատէ , որ մեր գործունէութեամբը լեցնէ իւր կարօտութիւնը , ակնկալութիւնը և զօրացնէ իւր տկարութիւնը , գոհ և ուրախ լինի իւր վիճակին մէջ , խաղաղ և մխիթարեալ լինի ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ , և ահա այն ատեն կականածի , այո՛ , կը փառաւորէ , և կը սքանչանայ :

Սակայն այս ականածութիւնն ու յարգանքը ներսէն , սրտէն , հոգւոյն մէջէն կուգայ և հաճոյք ու բերկրանք կաութէ , այս ականածութիւնը 'ի Հայրական քաղցր սիրոյ և յերախոտեաց աղագած կը լինի որ ամենաքաղցրն ու ամենասիրելին է , և չե՛ թէ 'ի բռնական խրոխտմանէ և անխիղճ հարստահարութենէ , զրկանքէ և կեղեքումէ , որուն սկիզբը երկիւղ , տապնապ և սըրտի վրդովումն ու վախճանը վրէժխնդրութիւն և հատուցումն է . . . :

Նոյն , Հարք , գործելու կոչուած ենք , չէ՛ թէ դատարկութեան , գործեր յանձնած է մեզ Նստուած , և ժողովուրդը . Ժրութիւն և արթնութիւն կը պահանջէ մեզմէ 'արձրեալը , օգնութիւն կ'աղաղակէ ժողովուրդը , ինչ չո՛ւ տակաւին անշարժ և խուլ կըմնամք այս անդիմադրելի պահանջմանց և հըզօր ձայնից առջեւ , որք կարող են իւրենց հատուցումը փութացնել . մին իւր փառաց անարգութեան և միւսը իւր յուսոյն 'ի դերեւ ելնելուն համար :

Ո՛ր էք , Հովիւք Հայոց , զձեզ փնտռող թշուառն ո՛ւր պիտի գանէ , մէկերնիդ սենեակնիդ քաշուած ցերեկ ատեն կը ննջէք և պատուիրած էք , որ քովերնիդ մարդ չի մտնէ . բայց դու գործ ունիս , եկող խեղճին խնդիրն ստիւ պողական է , կամ հոգւով և կամ մարմնով վտանգեալ է քու Հայրական օգնութեանդ դիմած է , եթէ դու զբեղ կը պահես , նա որո՞ւ դիմէ . այլ քու հոգդ չէ . խորդա՛ ուրեմն դու՝ քեզ համար այդ վտանգաւոր քնոյն մէջ . քու վտանգդ ալ Նստուծոյ և ժողովրդեան հոգը պիտի չ'լինի , դուն ալ քու կարօտութեանդ օրը բեհալ պիտի մնաս :

Ուրիշ մը իրեն անձին անվայել չը քեղութեամբ զարդարուած գեղանրկար և ոսկեզօծ կառքի մը մէջ պինդ կոթնելով հարուստի մը թեւին նըստ

տամ է ահաւոր կերպով, սրարշաւ նը
 ժողովները արագութեամբ կը քաշեն
 կառքը, աղքատը կամ յառաջուց կը
 ահաճելով, կամ հեռիէն նշմարելով, որ
 իւր բարեխնամ Հայրը, Աստուծոյ կող-
 մանէ կարգուած իրեն անտեսը այն
 կողմէն կ'անցնի՝ ճանապարհին վերայ
 գանգնած, ճիտը ծռած ձեռները բա-
 ցաց կողկողագին կ'աղերսէ, բայց
 Հայր, դու գիտես ինչ կ'ընես, մի
 կարծեր որ թաքուն կը մնայ, գիտես
 քեզ աղերսող զաւկիդ դէմ ինչպէս
 կը վարուիս. — Ահ, երեսդ կը դարձը-
 նես, որ չի տեսնես քովինիդ հետ խօս-
 քի կը բռնուիս, որ այդ քու սրտիդ
 ատելի տեսարանն անցնի, և այն խեղճը
 խաբուի և կարծէ թէ չ'տեսար և քու
 վրայ միշտ նպաստաւոր յուսով ապրի,
 առանց որ մը իւր անխկալութիւնը պսա-
 կուած տեսնելու. բայց գիտցիր որ քու
 այդ փառքիդ մէջ յայնժամ խիստ ցած
 ու նուաստ երևոյթ մի ունիս, պզգալի է
 այդ ժամանակի քու տեսքդ՝ նողկալի և
 արհամարհելի ես ամենուն. ամօթ է
 Հայր, այդ չէ քու գործդ . . . :

(Թշուառ, տգէտ և հարստահա-
 րեալ ժողովրդեան մը վերայ կարգուած
 հովիւ մը գիտեմ, որ թէպէտ երիտա-
 սարդ և կարճահասակ էր, թէպէտ բը-
 նութեամբ աշխոյժ, վառվռուն և գոր-
 ծունեայ էր, և իւր յախուռն համար-
 ձակութեամբը եթէ ուղէր շատ բար-
 բարոս հարստահարիչներ կը սոսկայը-
 նէր ու զսպել կուտար, սակայն իւր
 այս յատկութիւնքը չարաչար ՚ի գործ
 դնելով խաբէբայութեամբ և հայհոյիչ
 լեզուով չիկայ տեղ մի ուր նա իւր դի-
 ւական ոտքերով կոխած լինի և գայ-
 թակղութեան հետք մը թողած չը լի-
 նի: Այս անարժան անձին կեանքը հա-
 մարեայ թէ չարեաց շղթայ մի է որոց
 և ոչ մէկը արժան կը համարիմ այս
 տեղ յիշել, բայց միայն ինձ ըսած մէկ

խօսքը, ուրկէ կրնայ հասկցուիլ իւր
 զգացմունքը: Սի օր երբ իւր առաջ-
 նորդարանի բակին մէջ կը շրջէինք, այս
 անձը պանծանօք իւր քաջագործու-
 թիւնները կը պատմէր ինձ, առանց
 միջոց թողու, որ դիտողութիւն ընեմ.
 Բայց իւր պատմութեան վերայ ինքն
 սքանչացած, մէկէն սրտանց բացա-
 գանկելով մի սա խօսքերն ըսաւ, — «Ախ,
 ափսոս չէ ինձ նման քաջասիրտ մէկու
 մը, որ այսպիսի անկիրթ ժողովրդեան
 մը մէջ աննշան կեանք մը կը վարեմ,
 եթէ ես Պօլիս ամիրայի մը տուն դիա-
 ֆէթի երթամ, փառաւոր պատիւ, հա-
 մարեմ կերակուրներ կը վայելեմ և լի-
 ուամ'ալ փշիլբասի կ'առնեմ. բայց ափ-
 սոս, իմ յարգս չեն գիտեր», ըսաւ և քո-
 վէս սահեցաւ առանց ժամանակ թողու,
 որ բան մի ըսեմ, թէպէտ ես ապշած
 կեցած էի, չէի հաւատար ականջիս,
 որ այսչափ պանծալի գործեր ընողն
 այսպիսի նուաստ անխկալութիւն ու-
 նենայ: Արդ ինչ կարող է յուսալ ժո-
 ղովուրդ մի իւր առաջնորդէն երբ այս
 պիսի սիրտ կը կրէ և դեռ չ'գիտեր թէ
 ինչ է իւր կոչումը, իւր անձին նշա-
 նակութիւն տալ կուզէ և ամիրայի մը
 թեկին տակ ամբիլ կը ցանկայ, ինքզինքը
 քաջ կ'անուանէ և գործելու առաջա-
 րկան խոյս կուտայ, մինչդեռ հազա-
 րաւոր ժողովուրդք իւր շուրջը բոլո-
 րած իրեն յարած են (քանզի դեռ
 նոր էր և յաջողած էր խաբել): Աւր
 փառք, պսակ, անմահական պատիւ,
 մշանջնաւոր յիշատակութիւն իւր
 շուրջը կը թռչտին եւ ոտից ներքեւ
 կը թափին, ինքը շաղած դէպ ՚ի
 Վոսփորի ափուները աջոյն մէջ սեղ-
 մուելիք ոսկւոյն կը հայի և բերնին
 ջուրերը կը վազէ: Ախա՜ս քեզ որ այն
 փառաց ու անմահութեան կեանքը ան-
 նշան համարելով՝ զրկուեցար և բոլո-
 րովն մատնուեցար իրօք աննշան կե-

նայ, սակայն երանի՛ այն ժողովրդեան
և Հայոց աղբին, որ քեզմէ ազատե-
ցաւ, քանզի բարեբաղդաբար ալ
պոշտօնեայ չես, և երանի՛ թէ բնա-
եղած չըլլայիր, որ քու անկայել գոր-
ծոյդ պատճառաւ եղած գայթակ-
ղութիւնները տեղի չէին ունենար,
և որչափ մեծ երջանկութիւն էր աղ-
բին եթէ քեզիպէսներն ալ քու բաղ-
դիդ հանդիպէին:

Տակաւին ո՞ր կը գտնուիք, Հորբ.
բարձր ու շքեղազարդ ազարաններու
մէջուր աղբատը չէ կորող մոնել: քան-
զի դրան սեմոց վրայ կոխելն անգամ
պղծութիւն կը համարուի և թշուառը
գանակոծ կ'արտայտուի անկէ. հապա
գնւ, ո՞վ պաշտօնեայդ եկեղեցւոյ, դու
անօգնական թշուառին պաշտպանը,
դու որո՞ւ համար զգեցած ես այդ ու
րոշեալ ձեւդ, ինչո՞ւ մանր փակուեր
ես այդ տեղ, դու գործ չունիս. Այս,
կ'ըսէ, գործ ունիմ,

— Եւ ի՞նչ է գործդ.

— Հիմա նարս կը խաղամ, յաղ-
թելու վերայ եմ, միտքս մի չփոխէք.

— Բայց Հայր՝ այդ քու գործդ չէ...

— Բիշ մը ետքը աղային հետ ըզ-
բօնելու ալ պիտի երթամք.

— Բայց պաշտօնդ դքեզ կը կոչէ.

— Այ, հիմա խօսելու ժամանակ
չունիմ, ըսինք ես:

Այիտն, դեռ այդ տեղումնքը կը
դեգերիք, անձնարան՝ Հովիւներ, դեռ
ձեր կոչման վերադառնալ չէք զիջանիր,
տակաւին այսչափ աղղեցութեան փո-
ղերը ձեզ լսելի չեղան. չէք տեսներ
որ Տիրոջ ահաւոր սուրը պատենէն
եղած է, և ձեր ու ձեզմով ալ ժողովը
դեան գլխուն վրայ թերաքամ կը կե-
նայ: Հովիւք եկեղեցւոյ, մեր մեղաց
համար ժողովուրդը կոտորածի մատ-
նուած է, մեք հովիւքս մեղանշած
եմք, անմեղ ոչխարաց կոտորածը մեր

սիրտը տակաւին չի՞ պիտի շարժէ,
տիտն...

Անգործ հովիւներ, եկեղեցւոյ
փառքն ու պարծանքն ըլլալու տեղ ինչ
չո՞ւ նախատինքն ու անարգանքը կը լի-
նիմք. եթէ մեք զայն անարգելու չենք
խղճեր, միթէ շատ բան է որ նա եւս
զմեզ անարգէ, մեծ պատիժ մը տուած
կը լինի երբ նախատանօք անպատիւ
կ'ընէ զմեզ. Այս, խիստ մեծ է, խիստ
անտանելի է այս՝ զոր մեք կը կրեմք,
բայց բաղդատելով մեր իրեն հասու-
ցած վշտին, տակաւին նա խիստ գը-
թութեամբ կը վարուի, մեղմ է դեռ
իւր խրատու հարուածը, որով եթէ
չգգաստանամք ու տակաւին անհոգու-
թեան, անգործութեան և անտարբե-
րութեան մէջ մնամք, գուցէ աւելի
չարագոյնը գործադրել ստիպուի ի-
րաւամբք: Ուրեմն Հորբ իմ, գոր-
ծել պէտք է որ անբասիր մնամք.
գործել պէտք է, որ Որբաղան Առա-
քելոյն և Ժրաջան մշակին պէս ըսելու
կարող լինիմք, « Գործ իմ դուք էք
ի Բրիստոս... »: Գործել պէտք է
որպէս զի Աստուծոյ ժողովուրդը իւր
սահմանուած սրբութեան մեծու-
թեան և փառաց հասնի: Ո՛հ, որչափ
սրտառու է Առաքելոյն սա խօսքը,
« Վերստին երկնեցից մինչև նկարեցի
ի ձեզ Բրիստոս »: Երգարեւ գործել
պէտք է, միանգամայն Աստուծոյ ժո-
ղովուրդն Աստուած ծնանելու համար
երկունք կրել պէտք է:

Սիթէ ծա՛նր բան է, որ մեր պար-
աուց պահանջածը գործենք, ո՛չ, այդ
բան մի չէ, մեք սրտրտաւոր ենք գոր-
ծել, եթէ հարկն ստիպէ մինչեւ ան-
գամ ապրելու համար ձեռագործ մը,
արհեստ մը ունենալ և գործել հաց
ձարելու, ժողովրդեան վրայ չի ծան-
րանալու և աշխատութեան մէջ ալ
անձամբ օրինակ լինելու համար: Ուշա-

դրուածիւն դարձնենք անգամ մի Մ. ռաբելոյն հետեւեալ խօսքերուն եւ տեսնենք թէ ի՞նչ սուրբ վատահու-
թեամբ և խղճի քաղցր հանդարտու-
թեամբ մը կը խօսի. «Որպէս դայեակ մի
որ սնուցանիցէ մանկունս, նոյնպէս և
մէք գթայաք ՚ի ձեզ, հաճոյ թուէր
մեզ տալ ձեզ, ոչ միայն զաւետարանն
Մատուծոյ, այլ և զանձինս մեր. քանզի
սիրելիք մեր եղէք: Յիշէք եղբարք ըզ-
վաստակն մեր և զձան. զի զայդ և շե-
րի գործէաք վասն լծանաւալոյ ումէք ՚ի
յէնջ և քարոզէաք ձեզ զաւետարանն
Մատուծոյ. դուք ինքնին վիայք էք և
Մատուած, որպէս սրբութեամբ եւ
արդարութեամբ եւ անբծութեամբ
ձեզ հաւատացելոցդ եղեսաք:» Ուրիշ
տեղ մը նորէն կ'ըսէ. «Ղուք ինքնին
գիտէք զի զպէտս իմ և որոց ընդ իսն
էին պաշտօնին յեռաւ այս:»

Կը տեսնէք, Մ. ռաբելալը իւր անձն
անգամ չի խնայեր, իսկ մէք ժողովը
դեան հոգւոյն կերակուրն ալ կը խը-
նայենք. զորպիսի պարզութիւն, ի՞նչ
անկեղծութիւն և ճակատաբաց հա-
մարձակութիւն է Մ. ռաբելոյնը որ գի-
շեր ու ցերեկ աշխատեցայկ'ըսէ, ձեզմէ
մէկուն վրայ չի ծանրանալու համար:
Ղարուս մէջ կը գտնուի՝ արդեօք մէ-
կը որ ժողովրդեան վերայ ծանրացած չը
լինի և որ զժողովուրդը սիրած ու
ժողովրդէն սիրուած լինի. այս չըլլալէ
զատ ցաւալի է, որ կղեր բառն առակ
նշաւակի եղաւ հրապարակի մէջ, յա-
մօթ անարգելոց՝ և յանարգութիւն
անարգողաց, ՚ի նախատինա ներկայիս,
՚ի սարսափ և ՚ի զղուանա ատաղային:
Մ. յօր հաղուտգիւտ կը համարուի եւ
կեղեցւոյ պաշտօնեայ մի որ ամբաս-
տանութեան ենթարկուած չը լինի.
այնու ամենայնիւ ժողովուրդը իւր կա-
րօտութիւնը կը զգայ, դարձեալ զմեզ
կ'ընդունի, զմեզ կը խնամէ, կը կերակրէ

և մեր պէտքերը լի ու լի կը հոգայ,
առանց կարօտութիւն թողելու, որ
մէք ձեռագործով զբաղինք. իսկ մէք
առանց գործելու կը դիզենք կը կու-
տակենք ժողովրդեան արիւնն ու քրը-
տինքը. մէ, և ի՞նչ սրտով, ի՞նչ խրը-
ձով պիտի վայելենք այն սնունդը, զոր
ժողովուրդը շատ անգամ կը տայ, ա-
ռանց բան մը ընդունած լինելու. ի՞նչ
բարբարոս և անագորոյն սիրտ է այն
և ի՞նչ վայրենական անմարդասէր ըզ-
գացումն է, որ չբաւոր ժողովրդէն պա-
հանջէ իւր պահանջքը իբր իրաւունք,
իսկ իւր հոգեւոր պարտուց մէջ թե-
րանայ, իւր հովուութեան գործը, ու-
սուցչութեան պաշտօնը, խնամակա-
լութեան հոգն ու տքնութիւնը և մա-
տակարարութեան աշխատութիւնը ե-
րեսի վրայ թողած քնով և անպատշաճ
խաղերով պարապի: Ինչպէս սնունդ
պիտի ստանայ մարդ այդպիսի անար-
դար վատասիւէ մը, սրճափ մեծ չարէք է
և անթողլի յանցանք, երբ մէկը աղքա-
տին հացը յափշտակէ, մանաւանդ երբ
նորա տեղ ուրիշ բան մի չի գնէ, որ
այն թշուառին քաղցը յագեցնէ. պէտք
է գիտնաք որ նոցա մէկ կաթիլ առ-
տասուքը ձեր բոլոր գոյութենէն աւելի
արժէք ունի, անմեղին հառաչանաց
մօտ ամբարիշտ պաշտօնեայ մի (ինչ
աստիճանէ ալ որ լինի) դիւրացնելի
փոշի է: Ս'էք ի՞նչ իրաւամբ, զոր
դարութեան օրէնքով առանց աշխա-
տելու պիտի ուտենք, քանի որ չաշխա-
տողին հաց չի կայ. ի՞նչ է մեր առաւե-
լութիւնը կամ արժանիքը որ նա աշխա-
տի և զմեզ կերակրէ, հոգայ և խնա-
մէ. յիրաւի մեծ է մեր արժանիքը,
անչափ է մեր առաւելութիւնը. բայց
մեր պաշտօնին մէջ գործելով, ու չէ
թէ փափկութեանց մէջ յօրանալով
արդեամբ, ու չէ թէ բանիւ լսկով,
այնպէս որ առանց մեր գործոց քա-

բողը մենք լինելու կամ ցածու թեամբ խարտաւիղակներ որսալու, ժողովուրդըն ինքնին զգայ, ճանչնայ եւ սիրով ու կամօք տայ ինչ որ պիտի տայ, տուածը տուգանք չի համարի, այլ տալու ատենն հաճոյք զգայ. բայց հիմայ երկիւղած պաշտօնեայ մը ժողովուրդէն բան մը առնելու կը խղճահարի, քանզի գիտէ թէ դժգոհութեամբ պիտի տան, վասն զի ծանր բեռներու պէս եղած են կրօնաւորք իրենց անգործութեամբը, որչափ աղետալի է այս վիճակը, յորում կը տազնապիմք այսօր. ինչեք կը խօսի ժողովուրդը երբ առաջնորդ մի պտղի ժողովելու կ'ենէ, ինչ մեղքեր ինչ հայհոյութիւններ 'ի պատճառս մեր անհոգութեան կը գործէ ժողովուրդը, երբ տաներեց մի սահմանեալ ժամանակներ իւր ժողովուրդին այցելութեան երթայ կամ երթալ դառնալէն վերջը. մարդու սիրտ չը վերցնէր մանր նկարագրել և զգայուն սրտեր չեն կարող առանց մեծ վիտի լսել, ըստաներուս բոլորին ալ ներկայ օրինակներ ունիմ բայց անձնականի չգպելու համար ընդ աղօտ անցնիլը լաւ է :

Սեղմէ ո՞ր մէկը պիտի կարողանայ համարձակ և ճշմարտութեամբ ասել թէ գիշեր ցերեկ աշխատեցայ և մանուկ սնուցանող դայեկի մը պէս ձեր վրայ գութ և սէր ունեցայ և կամ որո՞ւ համար պիտի կրնանք ասել թէ « Բրիտանոսով իմ գործս դուք էք » : Ինչ անոյշ վստահութիւն, ինչ երջանիկ ակնկալութիւն է որ սրբազան Սուրբերայն հոգին կը տածէ և ինչ սնկեղծ ու խղճի կատարեալ հանգարտութիւն է, որով կը համարձակի ասել. « Օ ընթացան կատարեցի, զհաւատան պահեցի, այսուհետեւ կայ մնայ ինձ արդարութեան պատին » : Թող ամեն պաշտօնեայ ինքնիրեն գայ, խորհի, իւր

կեանքը անաչառապէս քննէ, պիտի կարողանայ արդեօք անկեղծ վստահութեամբ ըսել հաւատարիմ աշխատող պաշտօնէի մը բերնին արժանաւոր այս խօսքը : Սակայն եթէ համարձակի մէկն ըսել, չէ՞ որ իւր անարժան գործոց ցանկը 'ի յանդիմանութիւն իր կեղծ ու պատիր խաբէութեան իրեն պիտի կարգացուի. իւր կոչմանն արժանաւոր ընթացքի մէջ չի գտնուիլը երեսը պիտի զարնուի. իւր ծուլութիւնը և անհոգութիւնը իրեն դատաւոր պիտի լինի, և իրեն յանձնուած հոգաբարձութեան կամ տեղը մնալը կամ անկարգ խառնաշփոթութեան մէջ լինելը իւր ստութիւնը պիտի խայտառակէ, անոր համար չի պիտի կրնայ վստահիլ գէթ ըսելու թէ՛ « Վառայք անպիտանք եմք, զոր ինչ պարտն էր առնել՝ արարաք » : Ինչո՞ւ, — վասն զի պարտք եղած բանէն բան մի ըրած չէ, այլ ամեն պէտք եղածները երեսի վրայ թողած է անհոգութեամբ, որուն համար այսպէս կը խօսի Յովհանն վարդապետ. « Բանդի արտաքոյ իրաւանց է և անտեղի բոլորովին, ոչ ըստ արժանի իշխանութեանն գնալ կոչման, կամ պղերգաբերիլ, և թերահոգ առ դնել յոր հաւատացաւ հոգաբարձութիւն նմա » :

Եւ արդարեւ անտեղի է, չը գործել և ապրիլ, իրեն յանձնուած պաշտօնը հաւատարմութեամբ չի կատարել, և տակաւին բաղբաղանօք մարդկանց մէջ երեւելու համարձակիլ. չը գործել, արդիւնք չը տալ և իբրեւ յափշտակիչ այլոց վաստակն ուտել, ինչ կրնայ անուանիլ այսպիսի գործ և գործող մը, թերեւս խիստ դատած չենք լինիր երբ գործը ոճիր և գործողն եղեւնագործ անուանենք, քանզի այն պիտիք ուրիշ անուն չունին : Սի վըտանաք պաշտօնակիցք իմ, դեռ ամենքը

չըսի և չըսիտի կրնամ բռնել, քանզի կը խնայեմ ձեր տկարութեանը՝ գիտնալով որ չը պիտի կրնայք տանիլ : Թուղունք ուրեմն որ Առաքեալը իւր միւս վտառութիւնն ալ պարծանօք յայտնէ, և ինչպէս Թեոսաղոնիկեցւոց ստահակութիւնը կը յանդիմանէր, Թող իւր օրինակովն զմեզ ալ կշտամբէ, Թերեւս ամաչենք . « Եւ ոչ ձրի ուրուք զհայ կերպք , այլ ջանիւ և վատաւակով ըզրցայդ և լոյսեղ զգործէպք՝ վասն չման բանալոյ ումէք ՚ի ձէնջ , ոչ Թէ չունէպք իշխանութիւն , այլ զի զանկէս օրինակս առաջոք » Եւ ինչպէս ինչեւ Բեռ , քանզի մինչդեռ առ ձեզն իսկ էպք՝ զայս պաւտուրէպք ձեզ , Թէ որ ոչն կամիցի գործել , և կերիցէ մի » :

Կը տեսնէք , պատուական Հարք , որ սրբազան Առաքեալը իւր ունեցած իրաւունքը ամեն տեղ չի գործադրեր , իւր իշխանութիւնը միշտ չի բանեցնէր միանգամայն և իւր պատուիրածը օրինակով ցոյց կուտայ կը գործէ եւ գործել կուտայ , և ահա այս է Վրիստոսի ճշմարիտ աչակերտին մէկ յատկութիւնը , առնել և ուսուցանել , այս տեղն է իւր մեծութիւնը , « Եւ որ արասցէ և ուսուցէ , նա մեծ կոչեացի » : Որով ՚ի պահանջել հարկին կարող կը լինի նոցա ստահակութիւնը սանձել , և ահա ասկէց յայտնի է որ ինչու մեր ժամանակի ժողովրդականք անուղղայ կը մնան և ինչ է մեր անհամարձակութեան պատճառը , որ չենք կարող նոցա գործերը երեսնին զարնել , յանդիմանել և ուղղել . քանզի կը տեսնեմք , որ նոյն յանցանօք մեղսակից եմք այնմ , զոր կը յանդիմանեմք , և երբ փոխադարձ անկէ ալ կը յանդիմանուինք իսկոյն կը խռովինք , սրտերնիս կը վշտանայ և իբր Թէ եթէ նա չիխօսէր կամ Թաքուն մնար մեր յանցանքը , մենք յանցաւոր չի պիտի համարուէինք , այս

յիմարական ցնորքով նոցա զմեզ յանդիմանելը անարգանք մը և իբր եղեռնական մատնութիւն մը համարելով անզուսպ և անհանդուրժելի բարկութեան կրիւք վարակեալ կատաղութիւն կը խօսիմք և ալ անձնական վրէժխնդրութեան կը դարձնեմք գործը , որով նորա հոգին կը վիրաւորեմք , քան Թէ կը բժշկեմք չար օրինակ կը լինիմք քան Թէ յուղղութիւն կ'ածեմք . ուստի գիտնալով որ մեր ապարդիւն խօսքը ազդեցութիւն պիտի չընէ , սկսած ենք շատերնիս անարգ ցածութեամբ մեր կիրքերն ու կամքերը պաշտելու համար ժողովրդեանն ալ շփել , բրածը պաւտուրէի համարիլ , սուտ ու փուտ պատճառաբանութեամբ արդարացընել , որ նա ալ մերինն աչք գոցէ . շատ անգամ ոմանք կրօնաւորք իրենց ստուութեան , չարութեան եւ խաբէութեան գործիք կ'ընեն ժողովրդական մի , որպէս զի իրենք արդարունան , և ահա այս ցաւալի վիճակին մէջ է եկեղեցւոյ պաշտօնեութիւնը , մինչեւ անգամ պաշտօնեայ մի եթէ երեսնատեան և ժողովրդեան մէջ տեսնուած պակասութիւններն պարզմտութեամբ յայտնէ , ոմանք ուղղակի իրենց վրայ առնելով , փոխանակ զղջալու և շնորհալի լինելու , կը ցաւին քարոզէն և զինքը փոխել կուտան , և կամ ՚ի պատճառել զպատճառս մեղաց ընելով , այս ինչն ալ կ'ընէ , դուն ալ կ'ընես կ'ըսեն . ցաւալի է այս արդարեւ , բայց պատճառ նոյն իսկ պաշտօնեայք են :

Եւ ինչպիսի յուսոյ այն պաշտօնեայն որ եպիսկոպոսանալու համար իւր վրէպայականն ինքը կը գրէ և զինքն Յիսուս Վրիստոսի հետ բաղդատուելով նորա նման և հաւասար կը համարի , իբր Թէ իւր երկնային քարոզութեամբն եւ լուսաւոր վարդապետութեամբը անհաւատներն ու անկրօնները ՚ի լոյս

առտուածգիտութեան դարձուցած է, իբր թէ իւր եղած տեղերէն հոգեւոր ու մարմնաւոր ախտերը հալածական ըրած է, և վերջապէս ինչ որ ըրած էր (Յիսուս՝ գուցէ բան մի ալ աւելի ինքն ըրած է, (միայն խաչուիլը և յարու- թիւն առնելը կը մնայ գուցէ այդ ալ եպիսկոպոսանալէն վերջը կատարելու համար սրահած է) :

(Շարունակէ) :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՔ Ի ԼԵՍՈՒՆ ԶԻԹԵՆԵԱՅ

Ասկէ յառաջ Սիօնի միջոցաւ ծա- նուցինք թէ՛ Ձիթենեաց լերան արեւ- Լեւեան կողմն Սիւսաց ազգին գնած արտին մէջ Հայկական հնութիւններ կը յայտնուին, և խոստացած էինք յայտնուածները հետ զհետէ ծանու- ցանել ՚ի գիտութիւն հետախոյզ հը նասիրաց (չգիտւ) հաւաստի բացուած տեղերուն նկարագրութիւնը, զոր աստ մանրամասն կը ստորագրեմք : Սիւսաց նոր շէնքին փոքրիկ դահլճին ամբողջ յասակը մանր եւ գոյն գոյն մո- զայքներով եւ սքանչելի պատկեր- ներով զարդարուած է, այնքան ըս- քանչելի, որ զգայուն սիրտ կրող ճըշ մարիտ Հայ մի տեսնելով, առանց ար- տաստեաց կաթիլներ աչքէն թորեցը- նելու կարող չէ սնցիկ, մանաւանդ եւ թէ փոքր ինչ ճաշակ ունեցած լինի իւր նախնեաց փառաց և պերճութեանց վրայ : Այս մանր և գոյն գոյն մոզայիք վսեմ նկարները այնպիսի գեղեցիկ յար- մարութեամբ և ճարտարագործ ար- հեստիւ շարուած են, որ գոյները և ստուերները կարծեմ թէ դարուս ա-

նուանի պատկերհաններն իրենց վըր- ձիններով և ներկերով չը պիտի կարու- զանան այնպէս յօրինել, թող թէ մանր քարերով շարել : այլ աւանդ, դարուց և ժամանակաց ողբալի դառնու թիւնը հաղիւ թէ յիշեալ ամբողջ սենեկի նը կարներուն քառորդ մասը թողուցած է : Տարակոյս չկայ թէ նոյն ամբողջ քառա- կուսի ընդարձակ սենեկի նկարուց մէջ, արդի տեսնուածներուն հետ, կային նաեւ այլ և այլ նկարներ և պատկերներ և արձանագրութիւններ, այլ գժբազդ եմք որ քանդեալ և ապականեալ է, թէ և անկեալ և խախտեալ բեկորները Սիւսաց փանահայրը ժողովելով իրար յարմարցնել կուգէ, սակայն բան մի չը գուշակուիր : Սնայ մեզ արդ յայտ- նի տեսնուածները ըստ կարի նկարա- գրել : Այս ամբողջ մնացած մասին հիւսիսային կողմն, մէջ տեղը ձերմակ Գառնի մի կանգնած է և գլուխը դէպ ՚ի վեր բռնած, գլխոյն վերի կողմը հս- յակապ շինուածքի մի կամար կը տես- նուի սքանչելի յօրինուածներով, նոյն- պէս ոտքերուն ներքեւ, բոլորակի մի մէջ կանգնած և թեւերը ամփոխած գեղեցիկ արծի- մի, բոլորակի մի մէջ սիրուն Բաբ մի, որուն մաշկապատ ու տից յարմարումը հիանալի է : Երեք չըջանակի մէջ երեք հաստ մեծամեծ յը- կոնք, իւրաքանչիւր չըջանակի մէջ մէկ մէկ հատ, թէ մեծութեամբ և թէ ձեւով իրարմէ տարբեր, որոց թեփե- րը, թեւերը և կազմուածոց ամեն պա- րագաները ամբողջ կը տեսնուին : Շը- ջանակի մի մէջ երկու ողիւղ խաղողոյ մէկ մէկ կանանչ տերեւներով : Սէկ չըջանակի մէջ երկու սրբալի- պար- լեր, (մեզ անձանթ) և այլ մանր և պէսպէս յօրինուածներ և խաչեր : Հիւսիսային կողմն լայն երեզի մէջ հին հայկական երկաթագիր խոշոր տառերով մի կարգ- գրուած է այսպէս . « ԱՅՍ ԴԻՐ Է Ե-